

Розширений план лекцій з дисципліни «Антична філософія»

Лекційних годин - 30
Викладач – Розова Т.В.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ ТА ЙОГО НАУКОВИЙ СТАТУС

Тема 1. Предмет і завдання історії філософії як науки

Історія філософії як процес пізнання та вирішення науково-філософських проблем. Головні методологічні засади і принципи історико-філософського дослідження. Історіографія історії філософії. Філософський текст як об'єкт наукової рефлексії. Історико-філософський факт і способи його тлумачення. Роль і місце інтерпретації в історико-філософському дослідженні. Основні історичні концепції історії філософії як специфічної форми наукового знання. Історія філософії і філософія. Значення історико-філософського знання для розвитку філософії і наукового пізнання. Філософія у системі духовної культури людства.

Тема 2. Становлення та розвиток філософії в античному світі

Культурно-історичний простір розвитку античної цивілізації. Формування полісу і його значення в античній історії. Економічні та політичні обставини. Антична демократія. Релігійне життя; Грецька міфологія як духовний феномен. Гомер і його космогонія та теогонія. Соціоантропоморфізм. Проблема долі. Гесіод. Проблеми космогонії та теогонії у поемах Гесіода «Теогонія», «Праці і дні». Від хаосу до космосу. Етичний елемент у поемах Гесіода. Проблема першопочатку. Значення епічної поезії як передфілософії. Орфізм і його міфічна концепція творення світу. Орфічний міф про Діоніса-Загрея і його творення Зевсом людини із попелу. Філософські рефлексії орфіків і їх значення для подальшого розвитку філософії. Лірична поезія. Відкриття людської індивідуальності і духовного світу. Значення грецької лірики для формування філософського мислення. «Сім мудреців». Феномен мудрості і її змістові рамки. Гноми мудреців. Етико-філософські рефлексії. Образ мудреця. Східний елемент і його значення для формування старогрецької філософії. Періодизація філософії у Стародавній Греції. Європейська духовна культура і антична філософська традиція. Філософія як витвір еллінського генія. Історична доля філософської спадщини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ФОРМУВАННЯ СТАРОГРЕЦЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Тема 3. Іонійська (мілетська) філософія природи

Перший філософський напрямок і його представники. Фалес із Мілету. Особа Фалеса (640-546 рр. до Р.Х.). Що є філософування? Початкові філософські рефлексії. Проблема першопочатку: «Усе з води». Гілозоїзм. Поняття «фісіса» як об'єкта філософських розмислів. Зміст основних гномів (афоризмів) Фалеса. Історична оцінка діяльності Фалеса. Анаксимандр (610-546 рр. до Р.Х.). Життя і діяльність. Апейрон— першопочаток всього, його характеристика. Твір «Про природу». Виникнення світу. Космогонія і космологія. Походження життя. Наукові здогадки Анаксимандра. Створення першої географічної карти і небесного глобуса. Оцінка Арістотеля. Світовий закон справедливості. Значення філософської спадщини. Анаксимен (585-528/5 рр. до Р.Х.). Повітря – першопочаток існуючого. Механізм творення тіл. Принцип згущення і розрідження, Космогонія. Метеорологічні погляди. Єдність мікро- і макрокосмосу. Гегелівська оцінка Мілетської філософії. Натурфілософська традиція і подальший розвиток античної філософії.

Тема 4. Геракліт із Ефесу: життя і діяльність

Життя і діяльність. «Темний» філософ. Метафоричний стиль філософської мови. Першопочаток: «Усе із вогню». Ріка — образ дійсності. Принцип: «Усе тече — усе змінюється». Діалектика. «Принцип боротьби» («війна — батько усього»). Гармонія протилежностей. Вчення про Логос (розум) світу і його функції. Світ як космос. Людина — мікрокосмос. Логос душі. Етичні рефлексії. Гносеологічні ідеї. Пізнання як процес. Оцінка Арістотеля і Гегеля. Історичне значення філософії Геракліта.

Тема 5. Італійська філософія. Піфагор і піфагорейський союз

Піфагор (570-496 рр. до Р.Х.). Особа мислителя. Джерела піфагореїзму. Орфізм. Піфагорейський союз і піфагорейський спосіб життя. Дефініція філософії. Число як першо початок і основа буття. Число і звук, (акустика). Теорія музики. Містика чисел. Вчення про протилежності. Ідея міри та гармонії. Джерело гармонії. Космос і його побудова. Космологічні здогадки Піфагора. Вчення про душу. Метемпсихоз (переселення душі). Теорія пізнання. Етика. Політичні ідеї. Піфагорейська традиція і подальший розвиток античної філософії. Послідовники Піфагора: Філолай із Кротона, Алкмеон Кротонський, Гіппас із Метапону, Архит Тарентський і подальший розвиток ними науково-філософських ідей Піфагора. Піфагор і Платон. Історичне значення піфагореїзму для розвитку світової філософії і науки.

Тема 6. Елейська філософська школа

Духовні витоки елеатизму. Зміна духовних орієнтирів філософської рефлексії. Представники елеатизму. Ксенофан із Колофону (570-480 рр. до Р.Х.). Особа Ксенофана і його діяльність. Філософська поема «Про природу». Критика антропоморфізму. Теологічний монізм Ксенофана. Ідея єдиного бога. Онтологічні пошуки. Гносеологічні рефлексії. Неабсолютний характер людського знання. Відносність істини. Перша спроба абсолютизації раціонального способу пізнання. Ксенофан і подальший розвиток елеатизму. Парменід із Елеї (540-480 рр. до Р.Х.). Життя і творчість. Філософська поема «Про природу». Онтологічні рефлексії; відкриття буття. Буття і небуття. Головні характеристики буття. Принцип тотожності буття і мислення. Розходження з іонійцями і Гераклітом. Теорія пізнання Парменіда. Два шляхи пізнання: «шлях істини» і «шлях людських уявлень» (картина світу «докса»). Абсолютизація розумового та недовіра чуттєвому пізнанню. Становлення засад раціоналізму і метафізики. Друга частина поеми: співвідношення істинного і неістинного світів. Оцінка філософії Парменіда Гегелем і Хайдеггером. Філософія Парменіда у контексті розвитку світової філософії. Зенон з Елеї (490-430 рр. до Р.Х.). Суть вчення Зенона. Народження діалектики. Апорії Зенона і їх функціональне навантаження. Суть апорій: «Дихотомія», «Ахілл швидконогий», «Стріла» і «Стадій». Заперечення істинності чуттєвого пізнання. Формування логічної проблематики у філософії Зенона. Аргументи Арістотеля проти Зенона. Апорії Зенона і сучасні проблеми логіки і математики. Філософія елеатів як новий щабель розвитку філософського теоретичного мислення.

Тема 7. Молодші філософи природи

Емпедокл із Агрігента (496-430 рр. до Р.Х.). Поеми «Про природу» і «Очищення». Теорії матерії. Вчення про чотири «корені» світу. Світові сили: «Любов» і «Ворожнеча». Фази космічного циклу. Космогонічні ідеї. Інтуїтивні здогадки про рух світла. Теорія пізнання: принцип «подібне пізнається через подібне». Реабілітація чуттєвого пізнання. Проблема зародження життя і органічна доцільність у природі. Наукові здогадки Емпедокла. Бог і моральне добро. Історичне місце Емпедокла. Анаксагор із Клазомени (500-428 рр. до Р.Х.). Творчий шлях. Теорія матерії. Вчення про гомеомерії. Дефініція гомеомерій. Принцип: «все в усьому». Проблема якісної визначеності буття. Вчення про світовий Розум (Нус) як активний, діяльний принцип оформлення буття. Закиди Платона і Арістотеля. Космогонічні ідеї. Походження життя. Психологія. Теорія пізнання. Принцип «протилежне пізнається через протилежне». Звинувачення в атеїзмі. Історичне значення філософії Анаксагора.

Тема 8. Античний атомізм

Джерела і зміст античного атомізму. Витоки. Особа Левкіппа. Демокріт (460-371 рр. до Р.Х.). Життя та творча спадщина філософа. Попередники. Атомістична теорія матерії. Вчення про атоми і порожнечу. Головні властивості атомів. Рух – спосіб існування атомів. Закиди Арістотеля. Атомістична теорія світобудови. Атомістична космологія. Макрокосм і мікрокосм. Вчення про причиновість. Фаталізм. Випадковість. Гносеологія Демокріта. Вчення про два види пізнання: «світле (істинне)» і «темне». Взаємодія розуму і відчуттів у процесі пізнання. Вчення про «первинні» і «вторинні» якості. Проблема істини. Вчення про «образи» («ейдоли»). Світ людини. Походження і розвиток людей. Душа. Життєві орієнтири. Етико-соціальні ідеї Демокріта. Мораль і право. Суспільство і держава. Лінгвістичні рефлексії. Філософія Демокріта у контексті світової філософії та її вплив на розвиток науки наступних віків.

Тема 9. Софістика

Історичні передумови формування софістичної філософії. Софістика як явище культури і філософський напрям. Філософія на шляху від космосу (природи) до людини та суспільства. Відкриття риторики як практичного і доказового красномовства. Гегелівське визначення софістики. Софісти як просвітники античності. Освіта і навчання як визначальний фактор формування і розвитку людини. Два покоління софістів. Старші софісти: Протагор із Абдери (480-419 рр. до Р.Х.). Горгій із Леонтини (483-375 рр. до Р.Х.). Гіппій із Еліди (приб. 400 р. до Р.Х.). Продік із Кіуса. Антіфонт (приб. 480р.). Молодші софісти: Алкідам. Каллікп (приб. 400 р. до Р.Х.). Крітій (460-403 рр. до Р.Х.). Історична заслуга філософії софістів і їх вклад в розвиток теорії права, етики, державознавства. Повернення філософії обличчям до людини. Розвиток педагогічних ідей. Роль і місце софістичної освіти. Оцінка софістики Платоном і Арістотелем.

Тема 10. Філософія Сократа. Сократичні школи

Епоха. Духовні та ідейні попередники. Особа мислителя. Історичний і літературний Сократ. Сократ як явище античного духу. Відношення до софістики. Сократичний поворот у філософії: на шляху від космосу до людини. Відкриття людини. Стиль філософування (бесіда). Філософське життя у спілкуванні. Що є предметом філософії? Пошук істини. Метод маевтики і його складові. Відкриття індукції. Принцип: “пізнай самого себе.” Сократичне “незнання.” Філософія понять. Формування моральної філософії. Нова шкала цінностей. Що є чеснота? Етичний інтелектуалізм. Моральні закони. Найвище добро. “Даймоніон” Сократа. Філософ і суспільство. Релігійні погляди. Смерть Сократа. Істина вище від життя. Зустріч двох геніїв: Сократ і Платон. Історична доля вчення Сократа. Сократівська філософська традиція і подальший розвиток філософії. Головні сократичні школи: кініки, кіренаїки, мегарики.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. КЛАСИЧНА ГРЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ

Тема 11. Філософія Платона

Платон (427-347 рр. до Р.Х.). Особа Платона. Творча спадщина. Попередники. Зустріч із Сократом. Філософський діалог. Академія Платона. Філософське вчення Платона. Формування засад Ідеалізму. Обґрунтування метафізики. Вчення про ідеї. Природа ідей. Світ ідей і його структурна побудова. Смысл терміну “ідея”. Світ ідей і світ речей. Ідеї – взірці речей. Речі – тіні ідей. Алегорія печери. Гносеологія. Процес пізнання ідей. Пізнання як пригадування (анамнезіс). Поняття “Ерос” і його роль у процесі пізнання. Платонічна любов як алогічний шлях до абсолюту. Аналіз знання. Види знання. Діалектика як метод. Фізичне вчення Платона. Доцільність світу. Поняття Деміурга і його функції. Матерія (хора). Душа світу. Вчення про людину. Поняття душі. Види душі. Душа і тіло. Метемпсихоз і есхатологія. Етичне вчення Платона. Поняття чесноти. Види чеснот. Вчення про добро. Розуміння смислу життя. Вчення про любов. Вчення про державу (політика). Походження держави. Форми держави. Ідеальна держава. Головні прикмети ідеальної держави і її побудова. Суспільні стани у державі. Казармовий комунізм.

Проблеми виховання. Соціальний смисл утопії Платона. Естетичне вчення Платона. Поняття прекрасного. Розуміння функцій мистецтва. Мистецтво як наслідування (мімезіс). Естетичний ідеал Платона. Вчення про Бога і доказ його існування. Історичне значення філософії Платона.

Тема 12. Філософія Аристотеля

Життя і діяльність Аристотеля (384-322 рр. до Р.Х.). Творчий доробок. Попередники. Наукова орієнтація. Аристотель і Платон. Лікей – філософська школа Аристотеля. “Перша філософія” (теоретична) і її предмет. Метафізична теорія буття. Діалектика форми і матерії. Етелехія. Телеологізм. “Друга філософія”, її предмет. Космологічне вчення Аристотеля. Фізика. Вчення про вічність світу. Проблема руху. Простір і час. Матеріальні першопочатки (елементи). Структура світу. Вчення про першодвигун (Першу причину). Психологічне вчення Аристотеля. Вчення про душу. Гносеологічний принцип Аристотеля: Діалектика Аристотеля. Практична філософія Аристотеля. Етика. Вчення Аристотеля про суспільство і державу. Проблема виникнення держави і суспільства. Визначення людини як політичної істоти. Форми державного правління. Структура суспільства. Естетичне вчення Аристотеля. Визначення суті мистецтва. Види мистецтва. Оцінка літературних жанрів. Поетика. Соціальна функція мистецтва. Логіка Аристотеля. Визначення логіки як науки про мислення. Форми мислення: поняття і умовивід. Поняття і його природа. Дефініція. Категорії (субстанція, кількість, якість, відношення, місце, час, положення, посідання, дія, пасивний стан). Судження і його види. Поняття умовиводу. Силогізм і індукція. Теорія доказу. Сутність наукового знання. Вчення про індукцію. Історична доля логіки Аристотеля. Теологічні погляди Аристотеля. Доказ існування Бога. Бог і світ. Історичне значення філософії Аристотеля і її вплив на філософію наступних віків.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ЕЛЛІНІСТИЧНО-РИМСЬКА ФІЛОСОФІЯ

Тема 13. Епікуреїзм

Загальна характеристика епохи і її духовних здобутків. *Філософія Епікура (341-270рр. до Р. Х.)*. Життя і творчість Епікура. “Сад” Епікура і його ідеали. Завдання філософії. Каноніка. Теорія пізнання. Сенсуалізм. Проблема критерію істини і впевненості. Індуктивна логіка. Фізичне вчення Епікура. Матеріалістичний атомізм. Гіпотеза спонтанного самовідхилення атомів. Космологічні ідеї. Етичне вчення Епікура. Гедонізм. Культура розуму і чесноти як засоби щастя. Чотири головні чесноти: мудрість, хоробрість, поміркованість і справедливість. Етичні правила Епікура. Принцип: “проживи непомітно”. Вчення про людину. Проблема щастя. Проблема страху і смерті у житті людини і шляхи звільнення від них. Суспільно-політичні погляди. Зацікавлений егоїзм як спосіб поведінки громадянина. Ідеал епікурейського мудреця. Історична доля епікуреїзму. Епікуреїзм у Римі. *Творчість Лукреція Кара*. Поетико-філософський твір “Про природу речей.” Атомістичний матеріалізм. Етичне вчення Лукреція Кара. Відношення до релігії. Розміркування про смертність душі. Вплив Лукреція Кара на розвиток філософської думки у Римі.

Тема 14. Стоїцизм

Витоки і історія виникнення філософії стоїцизму. Філософські попередники. Засновники і творці філософії стоїцизму: Зенон з Кітіону, Хрісіпп, Арістон і Геріл з Карфагену. Предмет філософії як науки. Логічне вчення. Визначення предмету логіки. Проблеми гносеології. Генезис пізнання. Концептуалізм. Вчення про мову. Критерій істини. Фізичне вчення. Походження космосу. Гілозоїстичний матеріалізм. Пневма – Логос світу. Фаталістичний детермінізм. Пантеїзм. Теорія вічного кругообігу. Вчення про людську душу. Етичне вчення стоїків. Проблема вищого добра. Свобода. Етичний принцип: “Жити згідно з природою”. Проблема щастя і чесноти. Головні ознаки чеснот. Проблема добра і зла. Моральні цінності. Апатія. Ідеал стоїчного мудреця. Суспільні погляди. Людина і

суспільство. Космополітизм як суспільний ідеал. Суспільний принцип: “усі люди – громадяни всесвітнього царства розуму”.

Тема 15. Скептицизм

Передумови виникнення античного скептицизму. *Піррон* (365-275 рр. Р.Х.) – засновник скептицизму. Витоки назви школи. Зміна філософських орієнтирів. Проблема філософської рефлексії: як жити у цьому світі? Що є щастя? Проблема апатії. Спосіб відношення до речей. Принцип утримування.

Аркесілай (315-240 рр. до Р.Х.) представник другої лінії скептицизму – Другої Академії. Полеміка зі стоїками. Нові орієнтири і установки філософування. Утримування від суджень. Проблема “благородності” і моральний вчинок.

Карнеад із Кирени (214-129 рр. до Р.Х.) – представник Третьої Академії. Критика стоїцизму. Дискредитація чуттєвого пізнання. Заклик утримуватися від суджень. Ступінь вірогідності суджень. Відношення до релігії. Розуміння суспільства і моралі.

Тімон (320-230 рр. до Р.Х.). Учень і послідовник Піррона. Творча спадщина. Відношення до медицини. Людина і спосіб її життя та поведінки. Атараксія. Логічні рефлексії. Гносеологічні ідеї.

Енесідем. Пірронові промови. Попередники. Тропи як засіб обґрунтування засад скептицизму. Зміст тропів. Зв’язок із вченням Геракліта.

Агріппа. Розширено вчення про тропи. Нові тропи. Поглиблення ідей скептицизму.

Секст Емпірик (II ст. до Р.Х.). Творча спадщина (“Проти вчених” і “Три книги пірронових положень”). Спроба систематизації скептицизму. Критика наукового знання. Спроба відмежування скептицизму від інших вчень і попередньої філософії. Історична оцінка античного скептицизму